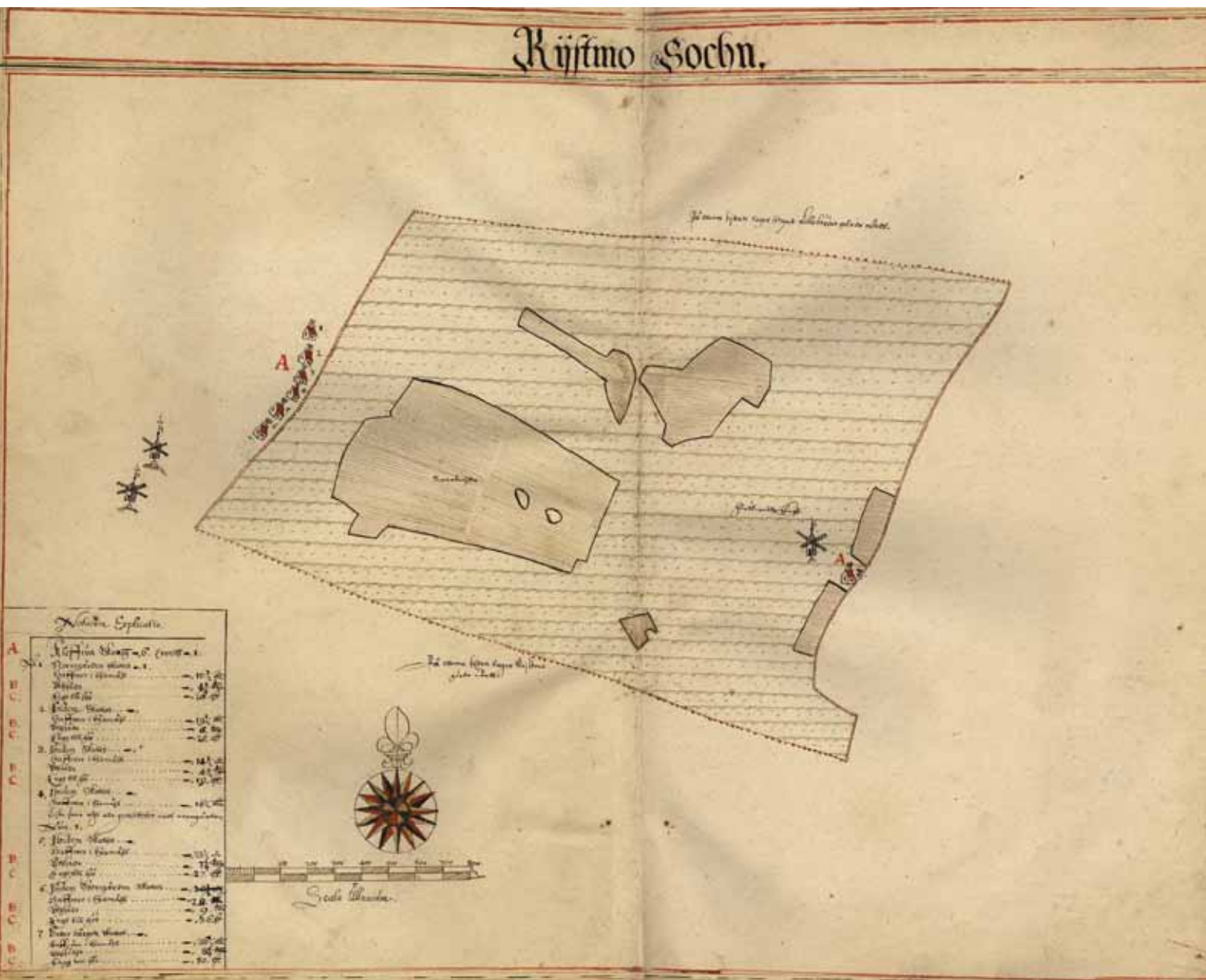

Resmo socken

Länsstyrelsen
Kalmar län

Resmo socken

Utgiven av:	Länsstyrelsen Kalmar län
Ansvarig avdelning:	Tillväxt och miljö
Författare:	Ann Moreau, Pär Folkesson
Omslagsbild:	Kleva och Berg år 1641. Ur jordebok upprättad av Lantmäteriet
Karttillstånd:	Lantmäteriet, medgivande M2000/6165
Foto:	Pär Folkesson
Kartor:	Ann Moreau, Pär Folkesson
Illustrationer:	Elvira Laneborg
Utformning:	Carina Nanker
Tryckt hos:	xxx, 2014
Upplaga:	500 st

Innehåll

Landskap att värna om	5
Senmedeltida gården	5
Bete på Stora alvaret	6
Södra Ölands odlingslandskap	7
Öländska gården	8
Byar och gården före 1300-talet	8
Byar och gården under sen medeltid	9
Enskifte och laga skifte	13
Gärdesgränser i Resmo socken	13
Gärdenas yta och stenmurar	16
Bete på Stora alvaret	25
Stora alvaret	25
Herdekulturen	25
Djurgårdsinrättningen	26
Utmarksdelningen	26
Alvarmarkerna	26
Statlig ersättning för alvarbete	28
Alvarbete i Resmo socken	30
Lilla Frö	30
Kleva	30
Resmo	30
Gynge	32
Mysinge	32
Kartor	34
Litteratur	34

Landskap att värna om

Senmedeltida gården

Att anlägga radbyar i laga läge och att skapa nya noga uträknade gårdar var ett sätt för storgodsägarna, främst kyrkan, att hålla reda på sina gårdar i byarna och räkna ut avkastningen från dessa. Projektets syfte har varit att se hur många av de stenmurar som omgärdade dessa ”nya” gårdar som finns kvar i landskapet idag i Resmo socken.

I Resmo socken återstår bara 8 % av de medeltida murarna. Det finns flera förklaringar till att man tagit bort stenmurar. Längs landsvägarna har mursträckningar försvunnit vid vägbyggen. Stenmurarna var även ett hinder vintertid vid snödrev. I mitten av 1800-talet introducerades plogen på

Öland vilket sammanföll med att enskiftet och laga skiftet var genomfört i de flesta byarna. Dessa två faktorer tillsammans med den stora folkökningen, hade säkert betydelse för att man utökade odlingen där det gick.

Efter andra världskriget satsade staten på att rationalisera det svenska jordbruket. Bland annat gavs lånegarantier till de lantbrukare som ville ta bort odlingshinder, däribland stenmurar, vilket skulle förbättra åkrarnas arrondering. Dessa rationaliseringsstöd fanns kvar en bit in på 1980-talet. I bygder där man främst var inriktad på odling, som exempelvis i Mörbylångadalen, kom ett stort antal lantbrukare att utnyttja statens lånegaranti.

Gynge och Mysinge alvar. Stenmuren som ligger i gräns mellan Gynge och Mysinge, fortsätter fram till Möckelmossen.

Bete på Stora alvaret

På Stora alvaret liksom i övriga utmarker på Öland, var det länge fritt att låta djuren beta. Detta fortsatte även efter att utmarkerna hade delats upp i början av 1800-talet. Inte förrän i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet började man hägna på Stora alvaret.

Under senare delen av 1900-talet minskade betesdjuren på Stora alvaret och inte förrän i mitten av 1990-talet återupptogs betet igen i en större omfattning. Anledningen till det ökande intresset för att hålla djur på Stora alvaret var främst den statliga ersättning, landskapsvårdsersättning och miljöersättning, som kom lantbrukarna till del.

Idag är det tio lantbrukare som har sökt miljöersättning fördelade på sju områden på Resmos sockens del av Stora alvaret. Den sammanlagda sökta arealen uppgår till drygt 1 800 hektar.

De flesta djurhållare äger eller äger del av den mark de låter beta. Ofta är det djurhållaren som söker miljöersättning och betalar markägarna efter andel ägd mark. Men här finns också andra varianter på lösningar. Ett exempel är det lilla området utmed vägen i öster i gräns mot Stenåsa socken. Tre delägare till de två samfälligheterna söker miljöersättning medan en fjärde lantbrukare som har djur på skiftet intill låter beta. Hur miljöersättningen fördelas är oklart. Förr var det vanligt att markägaren fick 20 % av miljöersättningen i arrende av djurhållaren när inget annat arrende utgick.

Totalt betar 255-265 nötdjur på Resmo sockens alvar, vilket är ganska mycket med tanke på att alvaren är magra. Ofta finns det vatten ute i markerna för djuren att dricka men man behöver även köra ut vatten eller ordna med vattning vid gården.

Alla markägare/djurhållare är eniga om att en förutsättning för att djuren ska fortsätta att beta på Stora alvaret är att miljöersättningarna eller motsvarande finns kvar. Tillväxten är alldeles för dålig i dessa magra marker för att man ska kunna hålla djur här utan någon kompensation. De vidsträckta alvarskiftena gör också att stängsling och tillsyn av djuren blir mycket kostnadskrävande.

Stängsling på Stora alvaret kräver mycket arbete, främst på grund av de långa avstånden. Idag är det vanligt att både fårnät och stenmurar kompletteras med el-tråd.

Södra Ölands odlingslandskap

Sedan år 2000 är odlingslandskapet på södra Öland uppfört på UNESCO:s världsarvslista. Det öländska världsarvet är ett kulturarv inom kategorin levande kulturlandskap där lantbruket är en förutsättning för att det unika odlingslandskapet ska kunna bevaras och fortleva.

I äldre tider gjordes en indelning i inägojord och utmark. Inägorna bestod av åkern och ängen. Utmarkerna – alvaren och sjömarkerna – användes som betesmarker. I samband med jordbrukets omvandling under 1800-talet upphörde denna indelning av markerna på fastlandet och på andra ställen i Europa. Utmarken övergavs som en del av jordbruket och blev skogsmark. På Öland gav naturförutsättningarna inte denna möjlighet varför man bevarade den gamla indelningen. Idag odlar ölänningarna den jord som odlats sedan många generationer tillbaka och låter beta de marker som har betats i tusentals år. Detta är unikt och anledningen till världsarvsutnämningen.

För att fördjupa kunskapen om odlingslandskapet på södra Öland genomförde Länsstyrelsen under år 2011 en inventering av medeltida gärdesmurar och betet på Stora alvaret i socknarna Kastlösa, Stenåsa och Ventlinge. Under år 2012 har motsvarande inventering gjorts i socknarna Resmo, Mörbylånga, Sandby, Segerstad och Ås. För övriga socknar inom världsarvsområdet; Vickleby, Smedby, Södra Möckleby, Gårdby, Hulterstad och Gräsgård kommer motsvarande inventeringar att genomföras.

Den första delen av projektet berör de medeltida stenmurarna i Resmo socken, det vill säga de murar som delade inägojorden och utmarkerna. Genom att studera de äldsta kartorna över de öländska byarna, rita in gränserna på dagens kartor och inventera dessa i fält, har det varit möjligt att redogöra för hur många av dessa stenmurar som återstår. De inledande avsnitten som beskriver det öländska samhället och bebyggelsen på Öland fram till senmedeltiden, bygger i stora delar på Jan-Henrik Fallgrens avhandling *Kontinuitet och förändring; bebyggelse och samhälle på Öland 200-1300 e.Kr.*

Den andra delen av projektet har delvis utrett hur lantbrukarna i Resmo socken organiserar betet på Stora alvaret. Undersökningen har gjorts genom kartstudier samt telefonintervjuer med lantbrukare. Frågor som har ställts är till exempel: Hur fördelar markägare och djurhållare miljöersättningen? Hur hanterar man samfälligheter? Vem ansvarar för hägnaderna? Hur många djur och vilket djurslag betar?

Denna rapport redovisar resultaten från Resmo socken. De inledande avsnitten är desamma i alla sockenrapporterna.

Öländska gården

Byar och gården före 1300-talet

Den naturgeografiska miljön är grunden för att förstå de förutsättningar som stått människan till buds. På södra Öland är de naturliga förutsättningarna för jordbruk mycket tydliga. Den västra landborgen har på sin västra sida en 3 km bred kustslätt, Mörbylångadalen, där Ölands bördigaste åkerjord finns. Här har byarna utvecklat ett omfattande åkerlandskap där en lerhaltig morän utgör den främsta odlingsjorden. Bebyggelsen har lokaliserats till släntläge i landborgsbranten.

Byarna på sydöstra sidan har Stora alvaret i väster och sjömarkerna på den andra sidan utmed Östersjön. I området däremellan finns odlingsjorden. Här ligger bebyggelsen i torra lägen på strandvallarna.

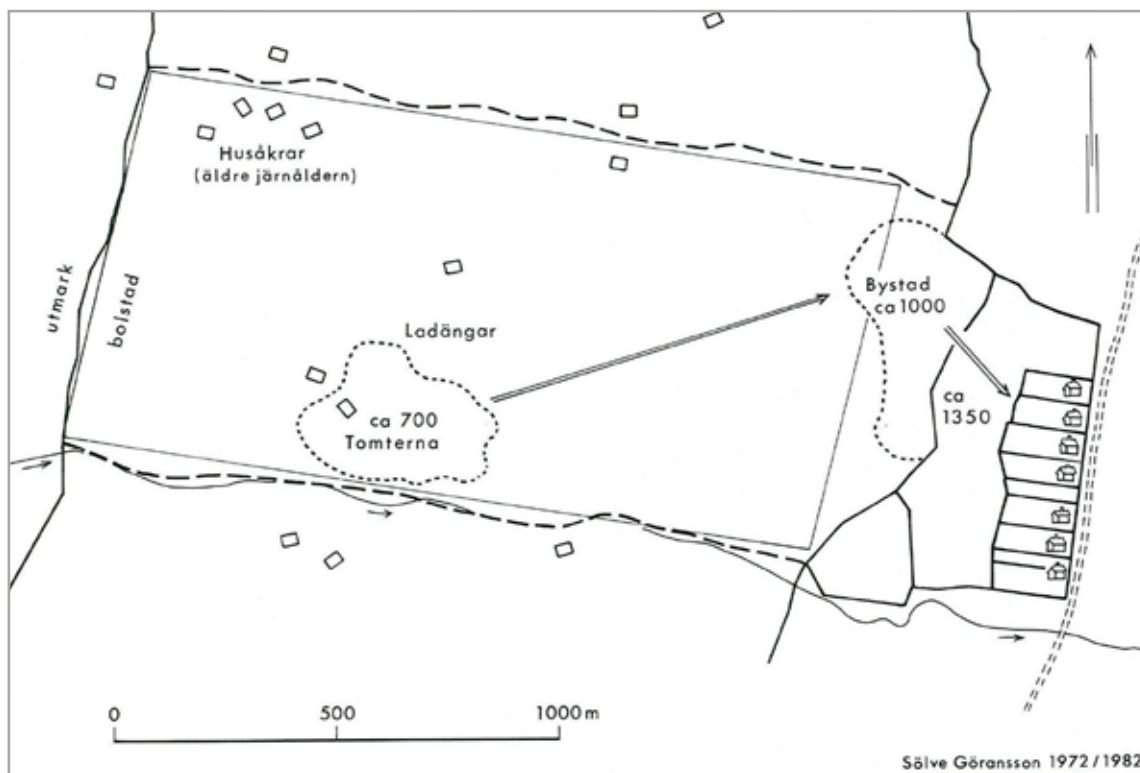
Redan under järnåldern låg byarna tätt. Från romersk järnålder (200 e.Kr.) och framåt finns ett stort antal husgrunder och rester efter stenmurar. Hägnaderna skilde inägorna med åker och äng från betesmarkerna. Inom inägojorden utgjorde ängen den större delen. Åkrarna var små och gödslades regelbundet. Utifrån det stora antalet stenmurar som förekommer finns det anledning att tro att man bedrivit en typ av specialiserad boskapsskötsel, där fårfallor, kalv- och kohagar skilts från det magrare betet för ungdjuren.

Flera gravar från vikingatiden har grävts ut. Fynden från dessa gravar visar att det fanns stora sociala skillnader i järnålderns och den tidiga medeltidens samhälle. Däremot kan man inte utifrån gravfynd spåra någon öländsk aristokrati under senmedeltiden. Detta tyder på att den öländska överklassen någon gång under äldre medeltid helt mist sin ställning eller blivit uttraderad. Detta skulle kunna ha skett i samband med det våldsamma förlopp då Öland inlemmades i det svenska riket.

Fram till 1350-talet omgärdades de enskilt hägnade åkrarna och ängarna av stenmurar.
Illustration: Elvira Laneborg

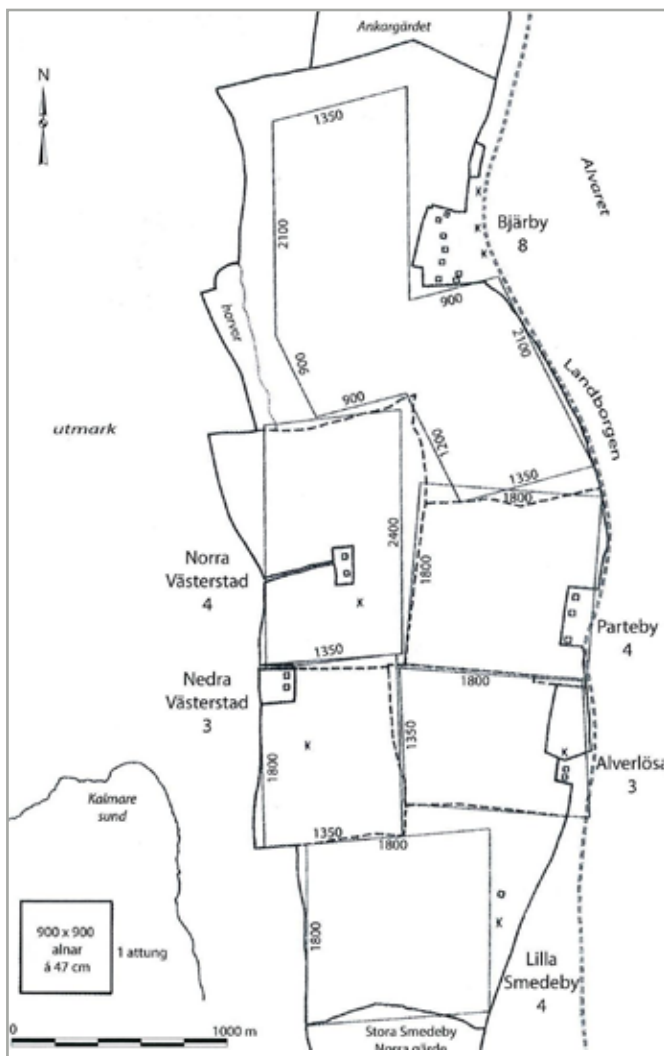
Den öländska bebyggelsen har flyttat flera gånger under förhistorisk tid. Skissen visar fyra lägen; husåkrarna, tomterna och bystaden samt den medeltida byn. Karta: Göransson, 1984

Byar och gården under sen medeltid

Det finns flera förhållanden som tyder på att Öland införlivades i det svenska riket under tvång. Ön var under hela medeltiden och även senare, av stort intresse för makter på det svenska fastlandet. Omkring 40 % av gårdarna ägdes vid medeltidens slut av personer och institutioner utanför Öland: kronan, biskopsstolen i Linköping, klostren, riksaristokratin och det småländska frälset.

De stora förändringarna av Ölands bebyggelse skedde under mitten av 1200-talet och i början av

1300-talet. De vikingatida och tidigmedeltida byarna organiserades då till en gemensamt utstakad radbytomt. Av Ölands drygt 300 byar blev cirka 200 reglerade till radbyar, vilka med få undantag ännu finns kvar idag. Byarna lades ofta i en hög och torr terräng där det tidigare kan ha legat enstaka gårdar eller gravfält. Även inägojorden omorganiserades helt efter nya geometriska metoder. Alla gårdarna i byn fick nu ett enda stort gärde med åkrar och äng. I och med detta fick byns odlingsbara jord sin maximala utbredning. Den mark som återstod var alvarmarker och sjömarker. Bakom denna våldsamma nyordning stod inte ölännarna själva utan storgodsägarna från fastlandet med kyrkan i spetsen.

Geometriskt utlagda gårderna till några av byarna i Kastlösa och Smedby socknar. Notera att alnen var 47 cm lång.
Karta: Göransson, 1971/Fallgren, 2006.

Gärde

Gärde är ett annat ord för inäga eller inägojord.

Gärdet var det område inom byn som bestod av åker och äng. För att skydda den växande grödan mot betande djur hägnades gärdet in. Om två byar hade gårderna som gränsade till varandra behövdes ingen mur mellan byarna.

Jordnatur

Begreppet jordnatur angav vem som ägde gården och om man betalade skatt eller arrende. Huvudgrupperna var: **skattegård, kronogård och frälsegård.**

Skattegården var den gård för vilken bonden betalade skatt. Redan under tidig medeltid lade kronan skatt på den jord bönderna odlade upp.

Kronogården ägdes av kronan. Den som brukade en sådan gård betalade arrende till kronan.

Den medeltida betydelsen av ordet frälse var att vara skattebefriad, det vill säga frälst från skatt. Frälsets jord-egendomar kallades **frälsegårdar**. Det världsliga frälset utgjordes av stormän och förmögna bönder som av kungen befriades från skatt om de var beredda att ställa upp i hans tjänst med man och häst i full rustning.

Med kristnandet uppkom även det andliga frälset. **Kyrkojord** kallades förr kyrkornas jordbruksfastigheter. Även klostren och biskoparna ägde gårdar.

Mantal

Mantal var ett mått på gårdens bärkraft. En gård som hade mantalet ett skulle kunna försörja en bonde och hans familj och dessutom betala skatt.

Mantalet existerar fortfarande som delningsgrund för jordbruksfastigheter.

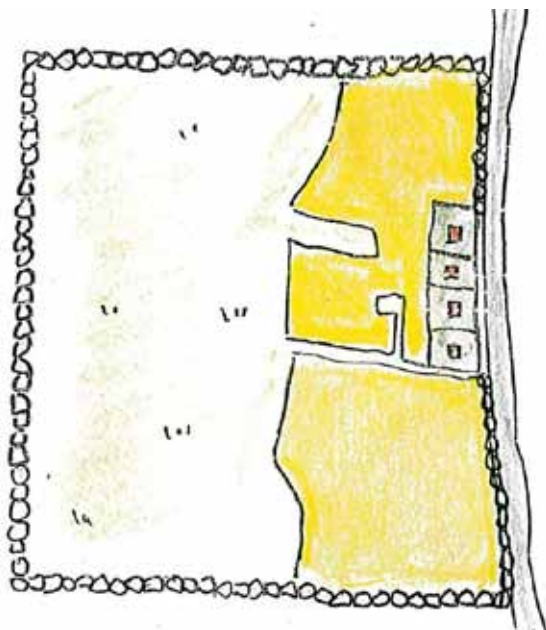
Socken

Ordet socken betecknade ursprungligen en församling i Svenska kyrkan (kyrksocken). På 1500-talet infördes sockenbegreppet även som enhet för fastighetsredovisningen (jordebokssocken, senare jordregistersocken).

Kyrksocknen avskaffades som administrativ enhet vid kommunreformen år 1862.

Jordregistersocken fortsatte att användas fram till fastighetsdatareforms genomförande åren 1976 - 1995. Därefter förändras inte sockenindelningen.

Trots att socknen inte längre är en aktiv administrativ enhet är socknen ett mycket levande begrepp.

Geometriskt utlagd by.
Illustration: Elvira Laneborg

Kartan visar socknarna och inägojorden (gårdarna) inom världsarvsområdet.

Canta

KLEFVA

Inägers

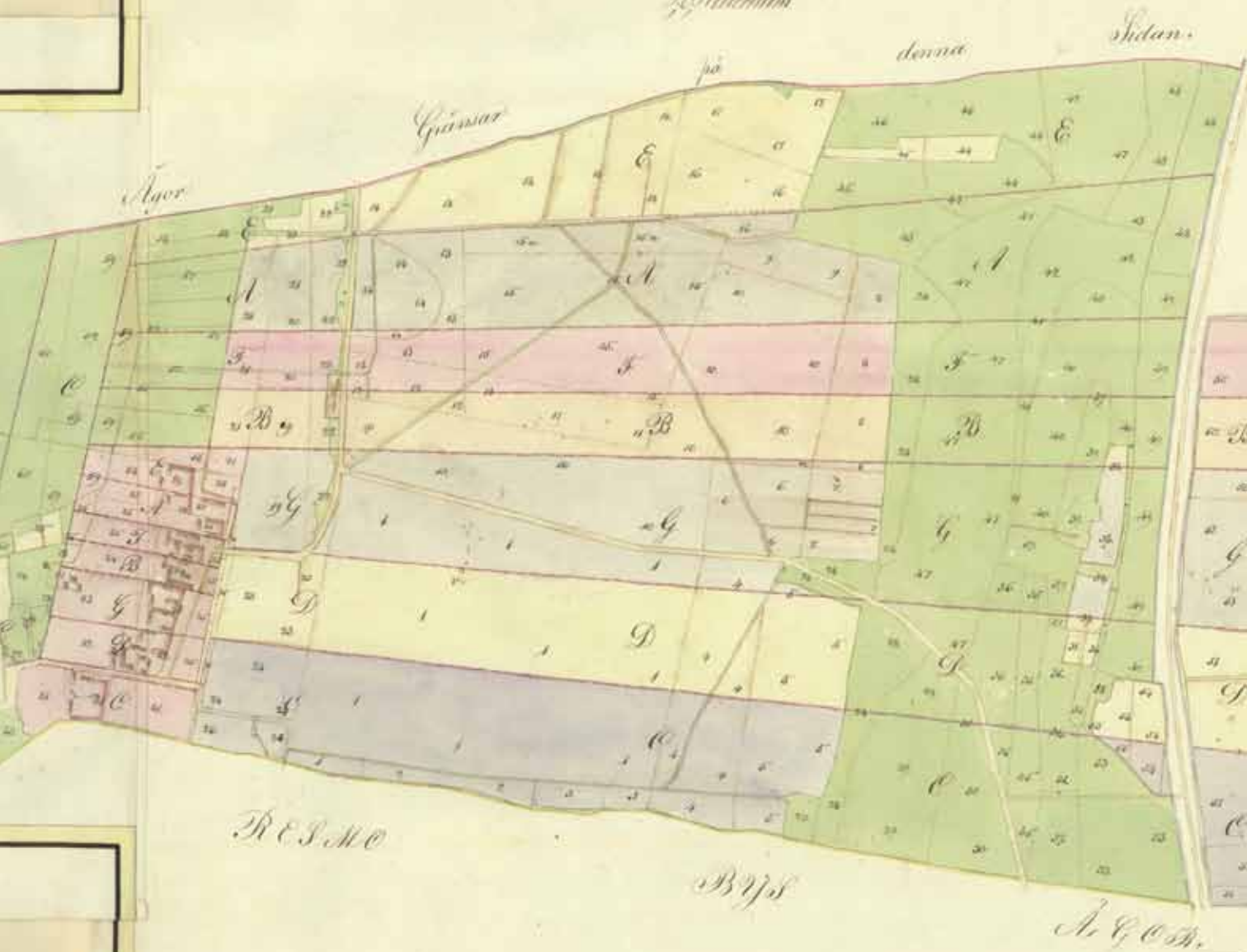
Calmar San Clouds & Hotel

Agrostis Karst. Presn. Techn.

Spencer 1847, of L. Montebello & C. H. Mack

Enskottade A. 1828. 44

Platanthera

Spang
 To Mr. John S. Spang, of the United States
 Army, at Fort Sumner, New Mexico, from
 the Secretary of War, Washington, D.C.
 The enclosed papers are for your
 use, and are to be retained in your
 possession until they are
 returned to the Secretary of War.
 Very respectfully,
 Wm. A. Rorer, Secretary of War.

Opuntia basilaris (L.) Mill.
var. *basilaris*

834- *W. H. H. H.*

W. H. Burrows

Enskifte och laga skifte

Enskifte och laga skifte var två stora jordreformer som berörde de öländska byarna under 1800-talets första hälft. Den stora förändringen var att all jord fördelades på byns olika gårdar. Bönderna blev inte längre beroende av varandra utan brukade jorden var för sig. Tanken med skiftet var att alla skulle få del i byns olika markslag. För de flesta byarna innebär olika markslag att varje gård fick en del av åkern och ängen i gårdet, liksom en del av alvarmarkerna och sjömarkerna. De murar som idag avgränsar åkerskiftena inom byarna är ett resultat av enskiftet och laga skiftet. Till skillnad från fastlandet, berördes inte bebyggelsen i de öländska byarna, utan gårdarna fick ligga kvar på samma tomter som tidigare.

Bymännen i Lilla Frö, Kleva och Mysinge lät skifta inägorna under 1810-talet, Resmo och Gynge skiftades under 1820-talet. I samband med skiftena gjordes ofta hemmansklyvningar. Hemmansklyvning innebar att en gård delades upp i en eller flera delar. Varje gård blev en självständig enhet. Hemmansklyvningen var en naturlig följd av att fadern dött och sönerna skulle dela på arvet. År 1494 förbjöds hemmansklyvning då staten befarade att en alltför liten gård inte kunde beskattas fullt ut. Från slutet av 1600-talet upprätthölls inte klyvningsförbudet av statsmakten helt men förbudet fanns kvar fram till slutet av 1800-talet.

När utmarksdelningen vunnit laga kraft år 1819 lät man även skifta utmarkerna, både sjömarkerna och Stora alvaret.

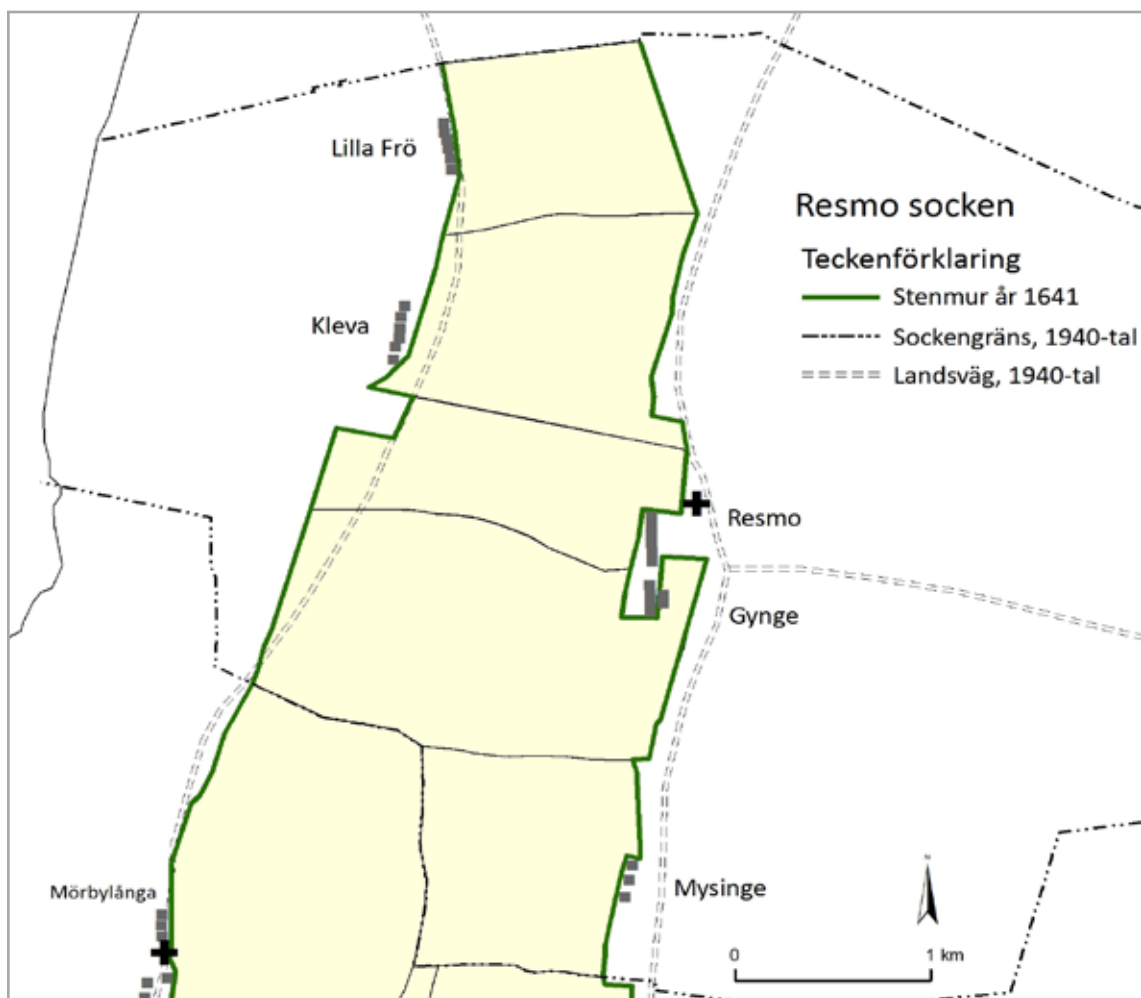
Gärdesgränser i Resmo socken

Resmo socken omfattade under medeltiden den nuvarande socknen. Socknen bestod av fem byar med sammanlagt 32 gårdar. Merparten av gårdarna, 13 stycken, ägdes av fria skattebönder. Men även olika frälsesläkter ägde flera gårdar i Resmo socken. I Resmo ägde Ture Trolle två gårdar som han skänkte till sin fru Birgitta i morgongåva. I Mysinge ägde familjerna Rosengren, Trolle och Tott fyra gårdar. I Gynge ägde Trolle två gårdar, Tott och Ravsnäsätten ägde en gård vardera. Sex gårdar ägdes av Skänninge och Vadstena kloster i Östergötland. Skänninge kloster ägde fyra gårdar i Resmo och en gård i Lilla Frö. Vadstena kloster ägde en gård i Lilla Frö. Kyrkan ägde en gård i Resmo. Att klostren ägde gårdar i socknen berodde på att man fått dem i gåva av rika frälsefamiljer. I utbyte mot gårdarna skulle munkar och nunnor be för att givaren efter döden skulle få en kortare tid i skärselden. Under perioder på 1400-talet ägde biskopen i Växjö gårdar i Gynge och Mysinge.

Morgongåva

I äldre tider ärvde inte äkta makar varandra utan endast barnen ärvde sina föräldrar. Bland de rika frälsefamiljerna var det därför vanligt att mannen gav sin hustru en eller flera gårdar i gåva på morgonen efter bröllopsnatten. Dessa gårdar skulle trygga hustruns försörjning om hon blev änka.

Bylägen och gårdesmurar i Resmo socken år 1641. Samtliga fem byar ligger i gemensamt gårdeslag i den bördiga Mörbylångadalen. Murar gick längs den västra och östra sidan av gårderna och det fanns inga murar mellan byarna. Lilla Frö och Kleva ligger väster om gårdet på Littorinavallen. Resmo, Gynge och Mysinge ligger i landborgsbranten i den östra kanten av gårdet.

Antalet gårdar fördelade på jordnatur under 1540-talet

By	Skattegård	Världsligt frälse	Andligt frälse		
			Kyrka	Vadstena kloster	Skänninge kloster
Lilla Frö	4	-	-	1	1
Kleva	6	-	-	-	-
Resmo	-	2	1	-	4
Gynge	3	4	-	-	-
Mysinge	-	6	-	-	-
Totalt	13	12	1	1	5

Källa: Det medeltida Sverige, 4:3

Som underlag för undersökningen har de kartor som lantmätaren Ambjörn Larsson Ruuth upprättade år 1641 för södra motet använts. Detta storskaliga kartverk är det äldsta kända över byarna på södra Öland. Kungliga lantmäteristyrelsen hade inrättats tretton år tidigare av Gustav II Adolf och det låg i den svenska stormaktens intresse att skaffa sig mer kunskap om riket. Förmodligen har byarna kartlagts i detta syfte. Varje by har karterats för sig med en tillhörande beskrivning som anger de enskilda gårdarnas jordnatur, storlek, antal tunnor utsäde, hur mycket hö ängen gav med mera. Lantmätaren har även ritat in vilka gränser som utgjordes av stenmurar vilket ger oss kunskap om vilka byar som låg i gemensamt gärdeslag. Dessa stenmurar redovisas på sockenkartan med grön linje. För flera byar finns horvor och hag i utmarkerna men dessa har inte tagits med i denna rapport. Sockengränsen och landsvägarnas sträckning byggs på 1940-talets ekonomiska karta.

Man kan anta att de gärdesgränser som fanns under 1640-talet har stor samstämmighet med de senmedeltida gränserna. Geometrin i kartorna är överlag relativt god, särskilt i närheten av bebyggelsen och åkrarna. Kartorna har rektifierats med ortofotokartan i färg från år 2011 som underlag. Även enskifteskartor och laga skifteskartor från 1800-talets första hälft samt den ekonomiska kartan från 1940-talet har använts som jämförelse med 1600-talskartorna.

Horva

Litet stenmursinhägnat område i utmarken som brukades för odling.

Hag

Litet stenmursinhägnat område i utmarken som brukades som äng eller för bete.

Vid fältinventeringen har gränserna delats in i två kategorier:

- befintlig stenmur i gärdesgräns
- annan fysisk markering, det vill säga gränsen går att uppfatta men utgörs av stensträng, väg, dike, et cetera.

Resultaten från fältarbetet har sedan digitaliserats och redovisas i kartorna över gärdeslagen. Byarna har markerats med en symbol för varje gård som anges på 1600-talets karta. Sträckorna utmed bytomterna har genomgående utmärkts som annan fysisk markering. Ofta består dessa gränser av sentida murar, staket eller häckar.

Samtliga byar i Resmo socken ligger i gemensamt gärdeslag men för tydlighetens skull har socknen delats, Lilla Frö och Kleva redovisas på en karta och Resmo, Gynge och Mysinge på en andra kartdel.

Teckenförklaring till kartorna

	Kyrka
	Gård
	Gärde
	Befintlig stenmur i gärdesgräns
	Annan fysisk markering
	Landsväg, 1940-tal
	Sockengräns, 1940-tal

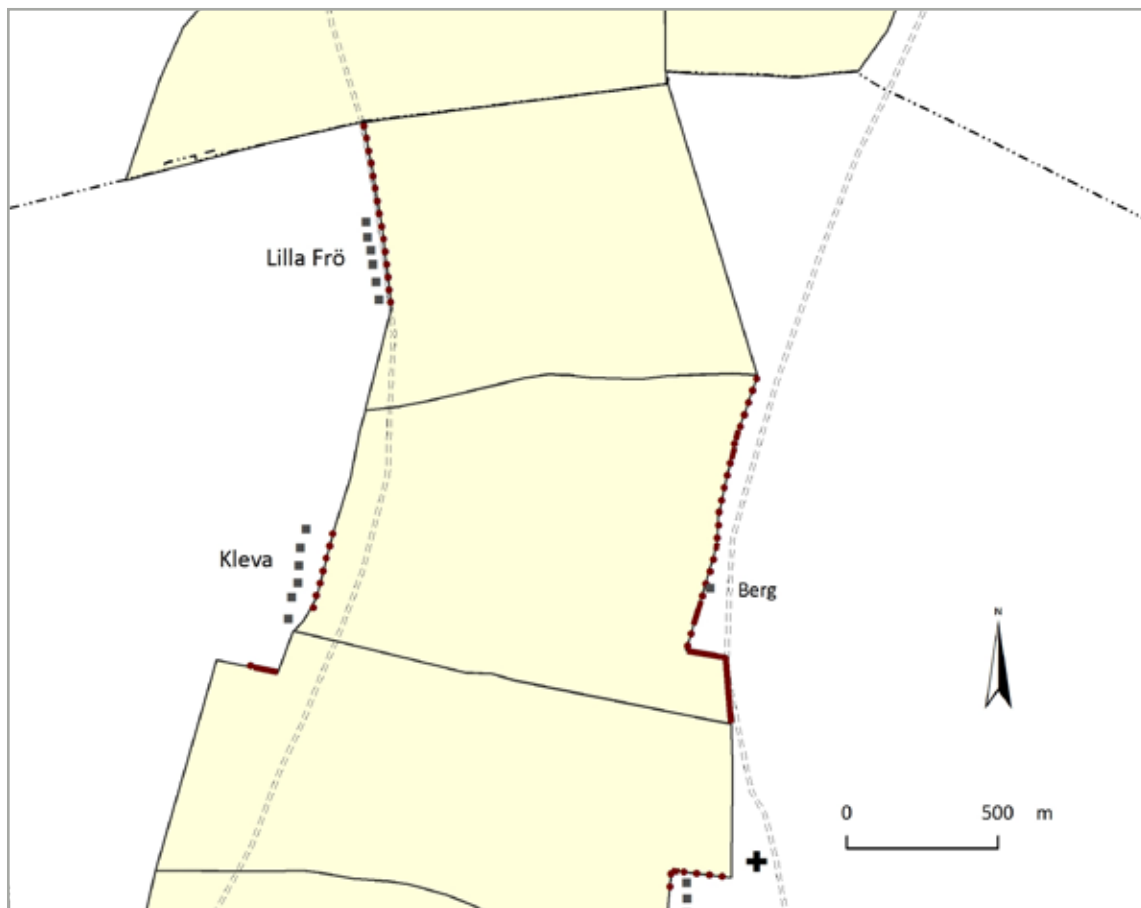
Teckenförklaringen gäller för samtliga kartbilder på kommande sidor.

Gärdenas yta och stenmurar

Lilla Frö och Kleva

Lilla Frö är den nordligaste byn i Resmo socken och gränsar i söder mot Kleva och i norr mot Stora Frö i Vickleby socken. Gårdets yta var 105 hektar. Gärdesmurens sträckning längs både den västra och östra sidan var en kilometer vardera. Alla stenmurar som tidigare legat i gärdesgränsen har tagits bort vid nyodling och det är endast en drygt 600 meter lång sträckning utmed landsvägen vid byn som går att uppfatta.

Kleva gränsar i norr mot Lilla Frö och i söder mot Resmo. Någon gång under senare delen av medeltiden flyttade Kleva sina tomter till den plats där byn ligger idag men en gård, Berg, kom att ligga kvar på den gamla byplatsen. Gårdets yta var 145 hektar. Gärdesmuren på den östra och västra sidan utgjorde tillsammans 2 092 meter. Idag återstår 280 meter av de gamla murarna. Nedanför landborgsbranten i öster finns bara kortare sträckor kvar av muren men man kan fortfarande se var muren har gått.

Lilla Frö och Klevas gård.

Klevas östra gärdesmur löper längs landsvägen uppe på landborgskrönet.
Gärdet till höger i bild.

Lilla Frö. Gärdesmuren gick på motsatta sidan av byn och landsvägen där dagens bebyggelse är från första hälften av 1900-talet.

Lilla Frö. Söder om byn korsade gärdesmuren landsvägen. Idag återstår endast några få meter av den forna muren.

Kleva. I sydost går en kortare sträcka av gärdesmuren ner i landborgsbranten. Gärdet ligger till vänster om den högra muren.

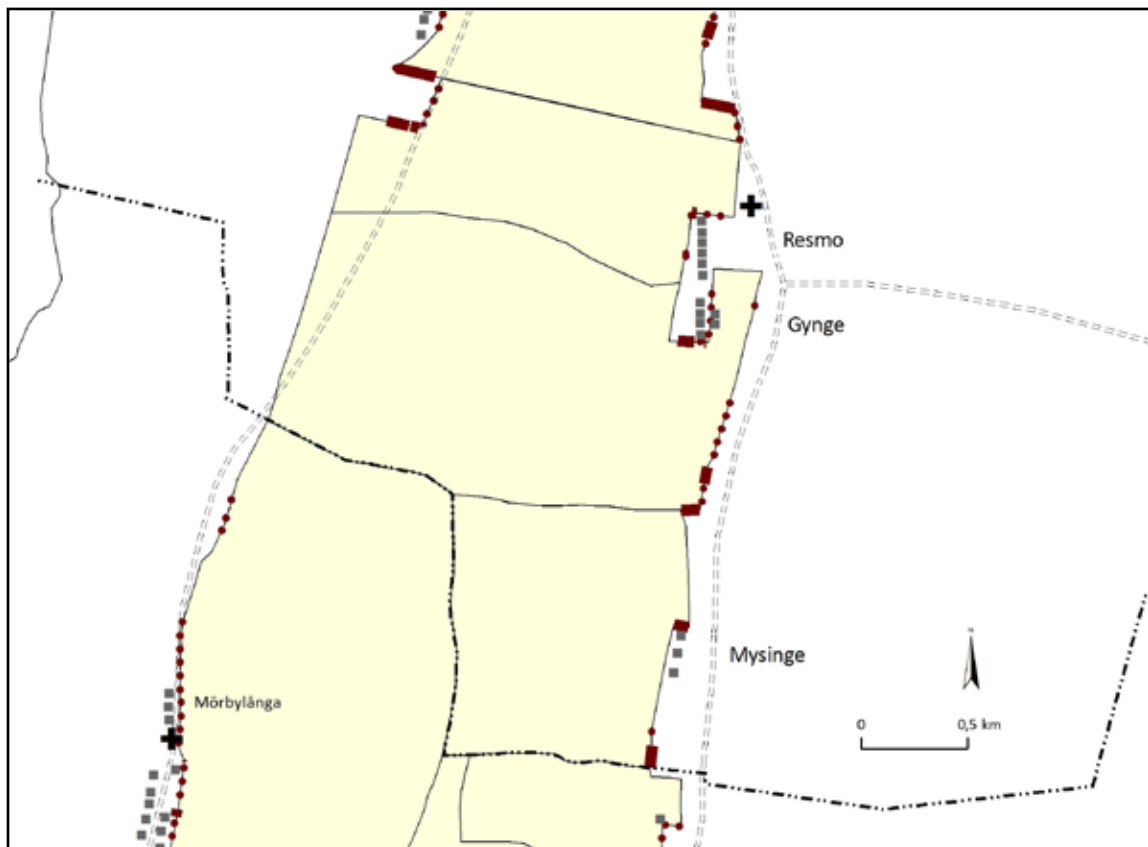
Kleva. Gärdesmuren gick öster om bygatan och byn. Idag återstår inget av muren.

Resmo, Gyngge och Mysinge

Resmo är socknens kyrkby och gränsar i norr till Kleva och i söder mot Gyngge. Gärdet var 106 hektar stort. Gärdesmurarnas sammanlagda längd var 2 129 meter varav 211 meter återstår idag.

Gyngges gärde var socknens största med 236 hektar. Den totala mursträckningen var 3 300 meter. Idag återstår kortare mursträckningar längs den östra sidan av gärdet som sammanlagt utgör 254 meter.

Mysinge är socknens sydligaste by och hade ett gärde som var 124 hektar. Mysinge hade bara gärdesmur i den östra sidan mot Stora alvaret. Sträckan var 1 330 meter, idag återstår två kortare sträckningar om sammanlagt 175 meter.

Resmo, Gyngge och Mysinges gärderna.

Resmo. Väster om nedre landsvägen, på västra sidan av gårdet, finns den enda återstående biten av den gamla gärdesmuren. Gården ligger till vänster i bild.

Resmo. Gärdesmuren mot sjömarkerna i väster har tagits bort i samband med uppodling och idag ser man inga spår av den mur som tidigare fanns här. Den medeltida gärdesmuren skar rakt igenom dagens majsåker. Gården låg i bildens högra halva.

Gynge. I den södra delen av bytomten har en sträcka av gärdesmuren bevarats.

Mysinge. Mellan byarna fanns det ingen anledning att murar. Gränsen mellan den plöjda och den oplöjda åkern i bilden är gränsen mellan Bengtstorp i Mörbylånga socken och Mysinge i Resmo socken.

Kleva. Nedanför landborgen, där det inte odlats upp, finns rester kvar efter den gamla gårdesmuren.

Sammanställning av gårdenas yta och stenmurar

<i>Byar i gårdeslag</i>	<i>Gårdets yta</i>	<i>Gärdesmurar</i>	<i>Återstående murlängder</i>	
	<i>hektar</i>	<i>meter</i>	<i>meter</i>	<i>procent</i>
Lilla Frö	105	2 000	0	0
Kleva	145	2 092	280	29
Resmo	106	2 129	211	9
Gynge	236	3 300	254	8
Mysinge	124	1 330	175	13
Totalt	716	10 851	920	8

Bete på Stora alvaret

Stora alvaret

Ordet ”alv” är namnet på jordlagret närmast under matjorden, och troligen är det detta ord som det öländska alvar syftar på. Det äldsta skriftliga belägget vi känner till för alvar finns från år 1550. Då anges att Ebba Eriksdotter Vasas gård i Skarpa Alby, Sandby socken, har ”*alvarjord, ond sädesjord, hög jord och jämn*”.

Stora alvaret som egennamn förekommer för första gången, vad som hittills är känt, i de 1600-talskartor som använts i detta projekt. Lantmätaren har bland annat skrivit på kartan för Rösslösa: ”*På dhenne sydan räcker Stora Allware alt intil Rijstmo Kyrkia wids pass en mjöl här ifrå belägen*”.

Herdekulturen

De öländska alvaren har framförallt använts till bete. Här strövade hästar och ungdjur mer eller mindre fritt medan byarnas fårhjordar vallades av en herde. Det var vanligt att bylaget fungerade som vallag, det innebar att byn lejde en person som skulle vakta fåren. Herdarna kunde vara både män eller kvinnor. Bymännen fick betala efter det antal djur som herden ansvarade för. Ute på alvaren byggdes kojor som herden använde som skydd mot väder och vind under dagtid. Dessa vaktarkojor användes fram till sekelskiftet 1900, några troligen ända in på 1900-talet. På Stora alvaret finns ett stort antal rester efter vaktarkojor vilka är de enda kvarvarande lämningarna efter den herdekultur som funnits på Öland.

Vägen mellan Resmo och Stenåsa skär rakt igenom Gyngre och Mysinge alvar.

Djurgårdsinrättningen

År 1569 förklarade Johan III Öland som en frikal-lad jaktpark till kungen. Under slutet av 1600-talet utvidgades anspråken till att även gälla all skog och trädväxt, ekar och bärande träd på hela ön. Det var till exempel inte tillåtet att ens bryta grenar eller bedriva lövtäkt. De ursprungligen mycket hårda straffen för förseelser mildrades med tiden men anspråken upphävdes inte förrän år 1801. Trots alla inskränkningar som djurgårdsinrättningen medförde hade bönderna rätt att hålla betesdjur i markerna.

Utmarksdelningen

Gustav IV Adolf beslutade år 1801 att den kungliga djurgårdsinrättningen på Öland skulle upphöra. Markerna skulle fördelas enligt föreskrifter i ett kungligt brev och en kommitté tillsattes för att utföra uppgiften. Ordförande i kommittén var ryttmästare Axel Adlesparre på Borgholm och Ottenby kungsgårdar samt fyra ledamöter. För varje socken undersöktes hur mycket delningsmark som fanns och för varje enskild gård tilldelades socknen fyra tunnland av utmarken. När byn hade fått sin del av utmarkerna var det upp till bymännen att bestämma om utmarken skulle vara samfälld eller fördelas mellan varje gård inom byn. Ofta nyttjade byn alvarets utmarkslotter gemensamt medan sjömarkerna skiftades mellan varje enskild gård. Utmarksdelningen för södra motet vann laga kraft år 1819.

Som ett resultat av utmarksdelningen byggdes de stenmurar som finns idag på Stora alvaret. Den första mur som byggdes lär ha varit den så kallade Mittmuren. De flesta murarna byggdes under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal.

Mot

Under medeltiden var Öland i kyrkligt avseende indelat i två mot. Omkring år 1500 började moten även att användas som världsliga förvaltnings-distrikt.

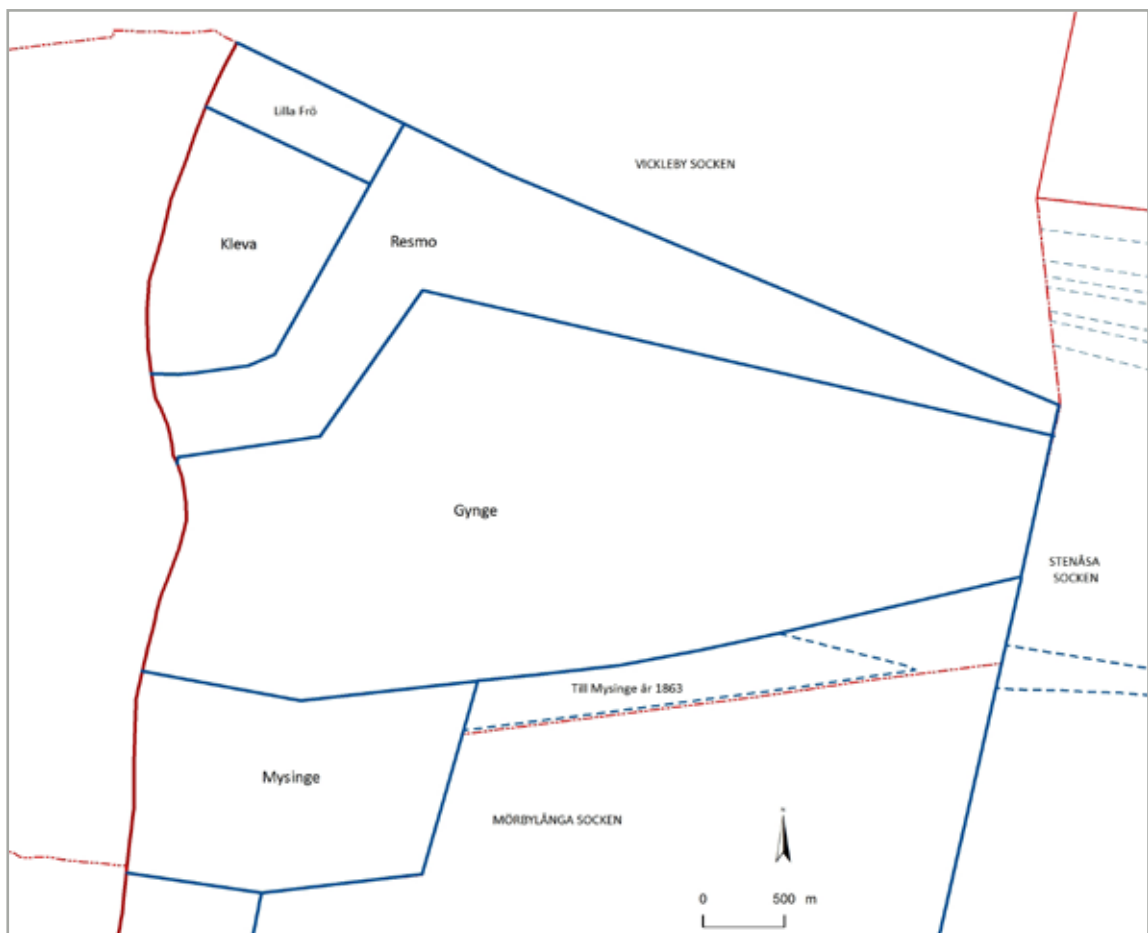
Dagens kommunindelning överensstämmer med en yngre motindelning från år 1886.

Alvarmarkerna

Alla byarna i Resmo socken tilldelades alvarlotter vid utmarksdelningen. Den sammanlagda arealen uppgick till cirka 1 730 hektar. Vissa delar av markerna anges vara sidlänta och stenbundna. Andra partier beskrivs som odugliga med kalkflisan synlig. Genom åren har flera fastighetsregleringar, sammanläggningar och gränsjusteringar gjorts mellan byarna.

Under 1990-talet bildades naturreservat på alvaren till Lilla Frö, Gyngö och Mysinge.

Resultatet av utmarksdelningen på Stora alvaret i Resmo socken.

Sammanställning av gårdar och skiften

By	Antal gårdar 1500-talet	År för skifte	Skiftat /samfällt	Antal gårdar vid skiftet
Lilla Frö	6	1840	skiftat	12
Kleva	6	1836	skiftat/samfällt	15
Resmo	7	1826	skiftat/samfällt	15
Gynge	7	1829	skiftat/samfällt	12
Mysinge	6	1863	skiftat	7
Totalt	32	-	-	61

Statlig ersättning för alvarbete

Under de senare decennierna av 1900-talet nyttjades alvaren i allt mindre utsträckning för bete. Alvarens magra marker fick stå tillbaka för de mer bördiga sjömarkerna. Under 1980-talet hade Naturvårdsverket planer på att göra delar av Stora alvaret till en nationalpark. Planerna genomfördes aldrig men medförde att statlig ersättning inte betalades till lantbrukare som lät sina djur beta på Stora alvaret. Inte förrän år 1994 fick lantbrukare med djur på Stora alvaret statlig ersättning i form av den så kallade landskapsvårdsersättningen.

Mellan åren 1996 och 1999 bedrev Länsstyrelsen i Kalmar ett projekt med stöd av EU:s fond LIFE-Nature. Projektet innebar att lantbrukare fick röjnings- och stängslingsarbeten utförda. Bland annat ingick alvarmarkerna som tillhör Lilla Frö, Gynge och Mysinge i Life-projektet.

I och med Sveriges medlemskap i EU år 1995 blev all öppen och väl betad mark berättigad till ersättning och en särskild miljöersättning för alvarmarker infördes. När gårdsstödet infördes år 2005 ingick alvarmarkerna i detta stöd. År 2008 ändrades definitionen av vilka betesmarker som är berättigade till ersättning och alvarmarkerna upphörde att ingå i gårdsstödet.

Länsstyrelsen i Kalmar fastställde år 2007 en ny modell för miljöersättningar för alvarmarker på Öland. Enligt modellen ska grundvillkoren för miljöersättning för betesmark vara uppfyllda. Det innebär att markerna ska betas årligen, röjas vid behov, inte gödslas eller bevattnas et cetera.

Kartan visar byarnas skiften på Stora alvaret. Vid Sveriges inträde i EU var 60 % av Stora alvaret betat. Sedan miljöersättningarna infördes har betet ökat till drygt 90 %.

Mysinge alvar. På vissa ställen går flisan i dagen.

Gynge alvar norr om Resmovägen. I horisonten skymtar Resmo kyrka. El-tråd kompletterar stenvallen som hägn.

Alvarbete i Resmo socken

Lilla Frö

Lilla Frö laga skiftades år 1841 och den alvarlott byn hade fått vid utmarksdelningen år 1819, delades upp mellan byns tolv gårdar.

Idag består utmarken av elva skiften fördelade på sex markägare varav flertalet bor i byn. Det finns inga hägn mellan de olika fastigheterna. Hägnen består på alla sidor av el-tråd men stenmur finns i väster mot 136:an, i söder mot Kleva samt kortare sträckor i gränsen mot Vickleby socken i norr. Stängslen måste gås över flera gånger varje år, bland annat på grund av att området är ett populärt utflyktsmål för allmänheten. Djurhållaren som även är en av de sex markägarna, släpper ett tiotal dräktiga köttraskvigor om våren. Djuren tas hem efterhand innan de kalvar. Det finns ingen naturlig källa som håller vatten i markerna så djurhållaren måste köra upp vatten till djuren. Djurhållaren söker miljöersättning och har arrendeavtal med de andra markägarna. Man har inga bymöten.

Kleva

Klevas alvarlott laga skiftades år 1836. I den nordöstra delen skiftades området så att 15 gårdar i byn fick var sitt mindre skifte. Resten avsattes som samfälld mark till byn. Idag har den norra delen av samfälligheten uppgått i andra fastigheter medan den södra delen fortfarande är samfälld. I samfälligheten ingår även det tidigare Klevabrottet.

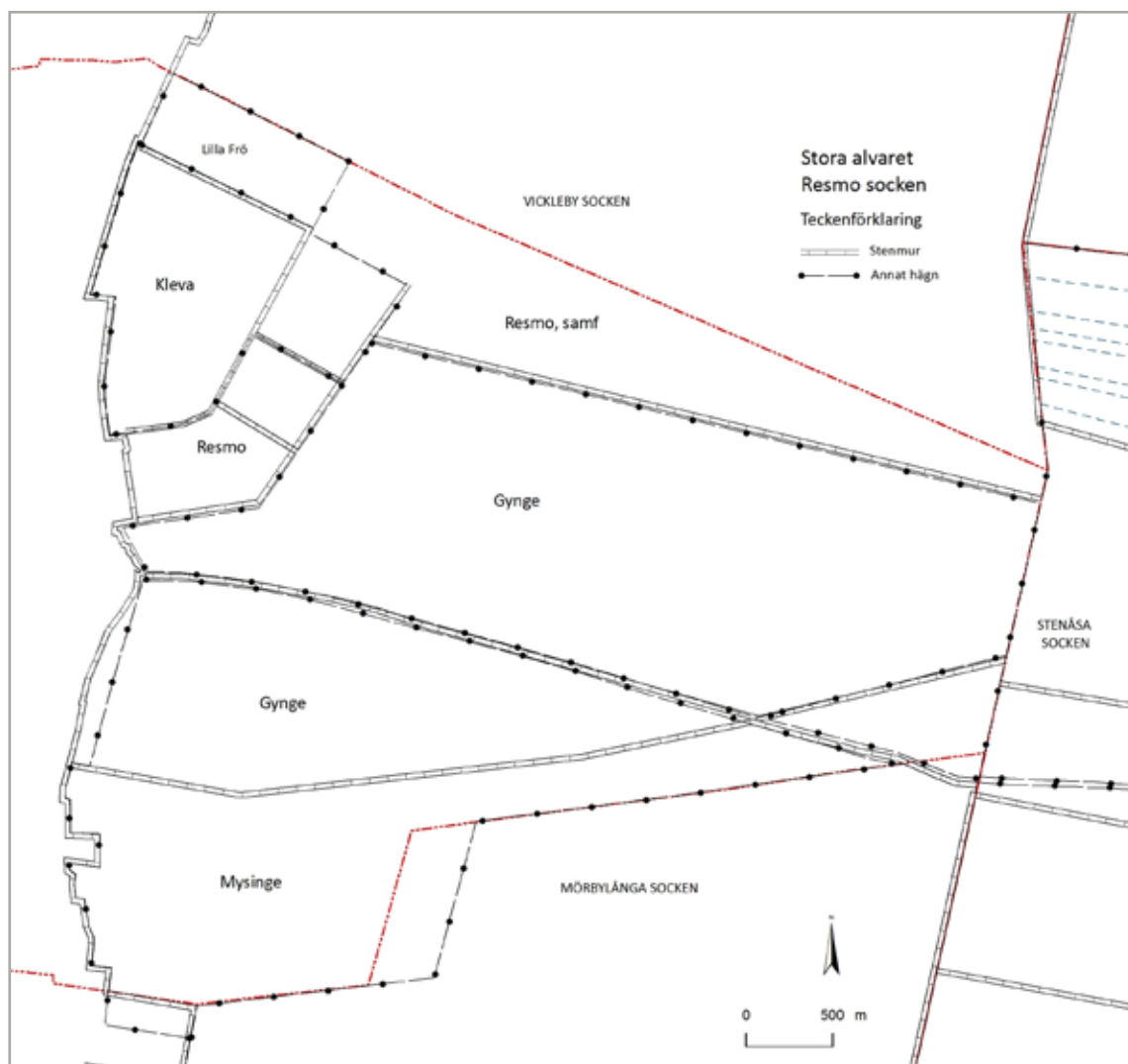
Längs hela Klevas alvarskifte finns stenmurar som kompletterats med el-tråd. Även runt två mindre områden som tillhör Mysinge och Resmo och som

ingår i det område som betas finns stenmur med el-tråd med undantag för gränsen i norr mot Resmos samfällda område där hägnet bara består av el-tråd. Stenmurarna är längs vissa sträckor i dåligt skick. Totalt är det fem markägare till Klevas alvar och två markägare till den del som idag tillhör Mysinge. I Kleva har man inte haft bymöten sedan 1990-talet.

Djurhållaren, som är den enda som fortfarande håller djur i byn, äger del i Kleva och den del som tillhör Mysinge samt arrenderar den del som tillhör Resmo. Stängslen ses över varje vår innan betessäsongen börjar men det solaggregat som ger el måste ses över flera gånger under betessäsongen. Djurhållaren som också söker miljöersättning, släpper cirka tio äldre dikor med kalvar och tjur. En djurhållare i grannbyn släpper dessutom tio nötdjur. Det finns tre källor varav en, som är en naturlig källa, alltid håller vatten. Den miljöersättning som djurhållaren får fördelas efter olika procentsatser till markägarna och till den andra djurhållaren.

Resmo

Resmo alvarlott enskiftades år 1826. Det västra området tilldelades då sex av byns 15 gårdar. Ett långsmalt skifte i gränsen mot Vickleby socken i norr och Stenåsa socken i öster, avsattes som samfällt stenbrott till byn och är fortfarande samfällt. I den västra delen har ett mindre antal sammanläggningar och fastighetsregleringar gjorts men skiftena är i stort sett desamma som vid enskiftet. Man håller fortfarande bymöten en gång om året.

Idag betas det samfällda området tillsammans med Lilla Vickleby. Gränsen i söder mot Gynge och Lilla Frö i väster består av stenmurar som kompletterats med en el-tråd. I norr mot Lilla Vickleby finns rester efter tidigare hägn. Hägnaderna ses över varje år och nedrasade stenar från murarna läggs upp. Djurhållaren arrenderar marken av de tre delägarna till samfälligheten. Området betas av 30-35 nötdjur, kor med kalvar, några enstaka kvigor

och ibland ettåriga stutar. Eftersom skiftet ligger tillsammans med Lilla Vickleby, där det finns två källor som håller vatten, behöver inget vatten köras upp till djuren. Djurhållaren söker ensam miljöersättning för skiftet och erlägger en viss procentsats till markägarna.

Återstoden av Resmos alvarmarker består av två skiften i södra delen. Området är omgärdat av stenmurar som kompletterats med el-tråd utom längs den västra sidan som bara består av stenmur. Stängselöversyn görs varje vår innan djuren släpps ut på bete samt några gånger till under betessäsongen. De två skiftena ägs av en markägare vardera. Djurhållaren som är markägare till det ena skiftet släpper cirka 15 kor med kalvar i åldern mellan 0-9 månader. Lundkällan håller vatten till djuren under hela året. Enligt överenskommelse mellan markägarna söker båda miljöersättning.

Gynge

Gynges alvar laga skiftades år 1829 och i samband med detta skifte gjordes en hemmansklyvning där Gynges sex gårdar delades upp i tolv stycken. Byns alla gårdar fick del av alvaret, dessutom avsattes ett område om 138 hektar i väster som samfällt stenbrott. Gynges alvarskifte, som delas av vägen mellan Resmo och Stenåsa, består idag av elva skiften fördelade på sex markägare.

Området norr om vägen omgärdas av stenmurar som kompletterats med el-tråd med undantag för gränsen i öster mot Möckelmossen. Inga murar finns i fastighetsgränserna inom skiftet. Man har bymöten varje år med en ständig kassör medan själva bymötet cirkulerar mellan gårdarna. Två djurhållare som också är markägare släpper cirka 85 kvigor av kötttras varje betessäsong. Vatten till djuren finns i Möckelmossen och på ett par andra ställen inom området. I den sydvästra delen av skiftet finns en brunn med pump men djuren föredrar att dricka vid källorna. Av de två djurhållarna är det en som söker miljö-

ersättning som sedan delas med den andra djurhållaren. Markägarna får en viss del av ersättningen.

Gynges alvarskifte söder om vägen betas tillsammans med Mysinge, se nedan.

Mysinge

Den västra delen av alvarskiftet erhöll Mysinge vid utmarksdelningen år 1819. Området laga skiftades år 1863 och fördelades på sju skiften mellan byns åtta gårdar. Mysingebrottet avsattes som samfällt stenbrott till Resmo och Mörbylånga socknar. Vid ett annat laga skifte samma år, tilldelades Mysinge en långsmal remsa mellan Gynge och Bårby. Även denna remsa delades upp i sju skiften fördelade på åtta gårdar. I Mysinge håller man fortfarande bymöten en gång om året.

Mysinge alvar är fortfarande skiftat men en del fastighetsregleringar har gjorts, även sockengränsen har ändrats. Mysinge alvar betas tillsammans med den södra delen av Gynge. Mellan de båda byarna finns en stenmur men här finns öppningar vilket gör det möjligt för djuren att gå igenom. I norr, mot landsvägen och i söder mot Bårbys alvar, utgörs hägnet av el-tråd. I väster har muren kompletterats med el-tråd. I det sydvästra hörnet ligger ett litet skifte som tillhör Bengtstorp men som ingår i det stora Mysingeskiftet. Idag är det sex markägare till Mysinges alvarskifte. Stängslen ses över några gånger per år av djurhållarna. Två djurhållare släpper cirka 50 nötdjur av kötttras, kor med vårfödda kalvar och kvigor som är minst ett år. Vid det gamla stenbrottet i väster finns vatten året runt. Den ena djurhållaren är markägare medan den andra arrenderar marken av en annan markägare i Mysinge.

Sammanlagt är det tre personer som söker miljöersättning för Mysinges och Bengtstorps alvarskiften. Avtal finns med de övriga markägarna som ersätts efter den andel de har i marken. Djurhållaren på Gynges norra del söker även miljöersättning för den södra delen. Överenskommelse finns mellan djurhållarna och den som söker miljöersättningen.

En liten kil av Mysinge och Bårbys alvarskiften ligger norr om vägen och består av två samfälligheter till de båda byarna. I norr mot Gyngge består hägnet av stenmur som kompletterats med el-tråd, de övriga gränserna utgörs av enbart el-tråd. Djurhållaren till norra delen av Gyngge släpper periodvis in djur här för att beta. Tre personer söker miljöersättning vilken fördelas enligt överenskommelse med djurhållaren i Gyngge.

Utmed vägen mellan Resmo och Stenåsa finns enkla rastplatser och möjlighet till att parkera. Många av dessa platser är utgångspunkt för dagsvandrare och de som övernattar i tält eller husbil.

Sammanställning av betad areal, antal markägare, djurhållare och djur

<i>By</i>	<i>Areal i hektar</i>	<i>Markägare</i>	<i>Djurhållare</i>	<i>Antal djur nöt</i>
Lilla Frö	47	6	1	10
Kleva	127	5	1	20
Resmo	353	5	2	90-100
Gyngge, norra delen	673	6	2	85
Mysinge + Gyngge södra delen	612	6+6	2	50
Totalt	1 812	-	-	255-265

Det totala antalet markägare och djurhållare har utelämnats då en person kan äga mark eller vara djurhållare i flera byar.

Kartor

Fastighetskartan, 2011

Ekonomisk karta, 1940-tal

Ortofotokarta i färg över Öland, 2011

Lantmäteristyrelsens arkiv

Avmätningar 1641, Ambjörn Larsson Ruuth

Utmarksdelningskarta 1819, 08-PUÖ-29

Enskiftes- och laga skifteskartor för respektive by

Litteratur

Axelsson, Roger/Janzon, Kaj/Rahmqvist, Sigurd. *Öland. Det medeltida Sverige 4:3*. Stockholm 1996

Dederling, Coco. *Uppföljningsprogram för världsarvet Södra Ölands odlingslandskap*. Rapport i Länsstyrelsens meddelandeserie 2007:13. Länsstyrelsen i Kalmar 2007

Ekstam, Urban/Forshed, Nils. *Svenska alvarmarker, historia och ekologi*. Naturvårdsverket. Stockholm 2002

Fallgren, Jan-Henrik. *Kontinuitet och förändring. Bebyggelse och samhälle på Öland 200-1300 e Kr*. Aun 35. Uppsala universitet. Uppsala 2006

Göransson, Sölve. *Tomt och teg på Öland: om byamål, laga läge och territoriell indelning*. Forskningsrapporter från Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet. Uppsala 1971

Göransson, Sölve. *Bebyggelseförflyttningar och namnkronologi på Öland*. NORNA-rapporter 26. Uppsala 1984

Länsstyrelsen i Kalmar län. *Modell för miljöersättning från år 2007 för Alvarmarker på Öland*.

Länsstyrelsen i Kalmar län. *Natur och kultur på Öland*. Länsstyrelsen i Kalmar län 2001

Magnusson, Ann-Charlotte. *Öländska stenmurar och något om rösen – Olika perspektiv på öländska stenmurar*. Rapport i Länsstyrelsens meddelandeserie 2002:06. Länsstyrelsen i Kalmar län 2002

Nordmark, Marie-Louise. *Ölands jordbruk i äldsta tid*. I Öland I-III. Lund 1949

Södra Ölands odlingslandskap är ett kulturarv och ett levande kulturlandskap som i många generationer utgjort grunden i ölänningarnas livsföring. För att fördjupa kunskapen om det öländska odlingslandskapet har Länsstyrelsen i Kalmar genomfört en inventering.

Murarna på Öland ser ungefär likadana ut men har olika ålder. De äldsta murarna är närmare 800 år gamla och går runt byarnas gamla åker- och ängsområden. En inventering har gjorts över hur många av dessa gamla stenmurar som fortfarande finns kvar.

Stora alvaret har varit betat i många generationer men inte förrän vid sekelskiftet 1900 började man hägna in byarnas alvarmarker. Det har därför varit av intresse att utreda hur lantbrukarna organiserar betet på Stora alvaret idag.

Länsstyrelsen
Kalmar län

www.lansstyrelsen.se/kalmar